

B İ L İ M S E L A R A Ş T I R M A Y A Y I N L A R I

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 29

**İSLAM
FELSEFESİNE
KONUSAL
GİRİŞ**

Prof. Dr. Ömer TÜRKER

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt

NY Matbaacılık Yayıncılık Kağıtçılık Tic. ve San. Ltd. Şti.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 533 591 56 17 (Sertifika No: 50732)

4. Baskı: Ekim 2022 (1.000 adet)

ISBN: 978-605-80968-9-9

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - E-mail: fcr@fcr.com.tr

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarına aittir.

B
BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI
www.fcr.com.tr - fcr@fcr.com.tr

Prof. Dr.
Ömer TÜRKER

İSLAM FELSEFESİNE KONUSAL GİRİŞ

B
BİLAY

L İ S A N S

Prof. Dr. Ömer TÜRKER

1997 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Mukatil b. Süleyman’ın Tevil Anlayışı” başlıklı, erken dönem Kuran tefsirinin bilgi teorisi açısından teorik çerçevesini inceleyen yüksekisans tezini tamamladı. 2006 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Seyyid Şerif el-Cürcânî’nin Tevil Anlayışı: Yorumun Metafizik, Mantıkî ve Dilbilimsel Temelleri” başlıklı doktora tezini tamamladı. 2005 ve 2012 tarihleri arasında Türkiye Diyanet Vakıf İslam Araştırmaları Merkezi’nde (İSAM) araştırmacı olarak çalıştı. Nisan 2012’den itibaren Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Bölümü’nde öğretim üyesi olarak göreve başladı ve halen bu görevini sürdürmektedir. *İbn Sînâ Felsefesinde Metafizik Bilginin İmkânı Sorunu, İslam’da Metafizik Düşünce, Erken Dönem Tefsirlerinde Tevil Sorunu, Varlık Nedir?, Ahlâk: Yeni Bir Yaklaşım, Anlamı Tamamlamak, İslam Düşüncesi Kelam Felsefe Tasavvuf* başlıklı kitaplarının yanı sıra Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî, Fahreddin er-Râzî ve Seyyid Şerif el-Cürcânî gibi önde gelen filozof ve düşünürlerden çevirileri bulunan Ömer Türker’in çalışmaları, metafizik, bilgi teorisi ve ahlâk üzerine yoğunlaşmıştır.

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
1. “İslam Felsefesi” Terkibi	11
2. İslam’da Felsefenin Doğuşu	14
1. BÖLÜM	
ELSEFE VE BİLİM NEDİR?	27
1. Felsefenin Tanımı, Kapsamı ve Amacı	29
2. Bilim (‘İlm) Kavramı: Konu, Mesele ve İlke Üçgeni	40
2. BÖLÜM	
BİLGİ VE YÖNTEM	53
1. Bilgi Teorisi.....	55
1.1. Bilen Öznenin Mahiyeti: Bilen Kim?.....	55
1.2. Bilgi Nedir?.....	67
1.3. Bilginin Konusu: Neyi Biliriz?	76
2. Yöntem: Tarif ve Kıyas.....	80
2.1. Tarif.....	82
2.2. Kıyas.....	89
3. BÖLÜM	
KATEGORİLER	97
1. Cevher.....	99
2. Araz	100
2.1. Nicelik (el-Kemm)	101
2.2. Nitelik (el-Keyf)	103
2.3. Nisbi Kategoriler.....	108
2.3.1. Mekânda Oluş (Eyn)	108
2.3.2. Zamanda Oluş (Metâ)	110
2.3.3. Konum (Vaz’).....	113
2.3.4. Sahiplik (Cidde)	113
2.3.5. Görelilik (İzafet)	113
2.3.6. Etki (En Yef’ale) ve Edilgi (En Yenfa’ile)	115

4. BÖLÜM

DOĞA TEORİSİ	117
1. Cismin Kuruluşu: Madde - Suret Teorisi	120
2. Hareket Teorisi	127
3. Doğa ve Nefs	132

5. BÖLÜM

METAFİZİK	143
1. Metafiziğin Konusu, Meseleleri ve Diğer Bilimlerle Ortaklığı.....	145
2. Mevcut ve Vücut	151
3. Vücut ve Mahiyet.....	155
4. Zorunlu ve Mümkün	157
5. İlet ve Malul: İliyet/Nedensellik İlkesi.....	163
6. Tümel ve Tikel	173
7. Tanrı-Âlem İlişkisi: Yaratma veya Sudur	185
7.1. Yoktan Yaratma Teorisi	186
7.2. Sudur Teorisi	189
7.3. Yoktan Yaratma ile Sudurun Mezci	192
7.4. Sudurun Zaferi	193
8. Ahiret	201
9. Nübüvvet	207

6. BÖLÜM

AHLAK VE SİYASET	217
1. Ahlak Teorisi.....	219
1.1. İslam Ahlak Düşüncesi Geleneğinde Felsefi Ahlak.....	219
1.2. Ahlakın Ontolojisi: İyi ve Kötünün İnsan Nefsi ve Eylemlerinde Tahakkuku	222
1.3. Ahlakın Epistemolojisi: İyi ve Kötü Bilgisinin Kaynağı ve Oluşum Süreci	227
1.4. Temel Erdemler ve Alt Dalları	231
2. Siyaset Teorisi	235
2.1. Siyasetin Ontolojisi: Siyasal Düzenin Oluşumu ve Sürekliliği	236
2.2. Siyasetin Epistemolojisi: Yasaların ve Hiyerarşik Düzenin Bilgisi	241
2.3. Mille/Din Teorisi ve İslam Felsefesinde Siyasi Düşüncenin İnşası	244
2.4. Mülk Teorisi: İslam'da Siyasi ve Toplumsal Düşüncenin Yeniden İnşası	255

KAYNAKÇA	267
-----------------------	-----

DİZİN	269
--------------------	-----

ÖN SÖZ

Son yıllarda gerek Türkçede gerekse diğer dillerde İslam felsefesi tarihini konu alan çok sayıda kitap kaleme alındı. Bu kitapların kahir ekseriyeti, İslam felsefesi çalışmalarının geldiği noktayı tarihsel süreci dikkate alarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bazı kitaplar, şimdiye kadar yapılan çalışmaların imkân verdiği ölçüde İslam filozoflarının tarihsel sırayla anlatımından oluşurken, bazılarında tarih ve meseleler iki ayrı kısım olarak ele alınmaktadır. İslam'da felsefi düşüncenin eğitimin değişik kademelerinde bulunan öğrencilere ve genel okura ulaştırılmasında bütün bu çalışmaların katkısı izaha ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Fakat son on yılda İslam felsefesine yönelik gittikçe artan ilgi ve ihtiyacı karşılayabilecek şekilde tek kaleminden çıkan bütünlüklü bir giriş kitabı hâlâ yazılmamıştır. Özellikle çok yazarlı kitaplarda konuların belirli bir bakış açısından olabildiğince eksiksiz bir anlatımı yapılamadığı gibi bölümler arasında da zaman zaman ciddi düzeye ulaşan seviye farklılıkları bulunmaktadır. Bu kitap, asıl itibariyle sözü edilen eksikliği telafi etmek amacıyla tasarlanmış, dolayısıyla da konusal ve tarihsel olmak üzere iki kısımdan oluşması düşünülmüştü. Fakat İslam felsefesinin tarihsel süreciyle ilgili anlatıların da sorunları olmakla birlikte genel olarak felsefi düşüncenin etraflı bir sunumu henüz mevcut değildir. Bu durum, tarihsel anlatıları da zayıflatmakta ve filozofların görüşlerinin temel çerçevesinin öğrenci veya genel okur zihninde teşekkül etmesini engellemektedir. Dolayısıyla İslam felsefesi talebeleri ve okurları için aciliyet kesbeden kısım, meselelerin bütünlüklü olarak ele alındığı konusal giriştir. Bu sebeple öncelikle konusal girişin tamamlanarak istifadeye sunulması amaçlanmıştır.

Yunan felsefesi ve Batı felsefesi tabirleri gibi İslam felsefesi tabiri de tarihin bir kesitinde (M. 8.- 18. Yüzyıllar arasında) dünyaya hâkim olmuş bir medeni havzada münhasıran filozoflar tarafından gerçekleştirilen felsefe ve bilim faaliyetini ifade eder. Bu sebeple dönemsel duyarlılıkları barındırmakla birlikte İslam filozoflarının bilgi, bilim, yöntem, kategoriler, doğa

teorisi, matematik, metafizik, ahlâk, siyaset ve estetik gibi felsefenin bütün alanlarıyla ilgili çalışmaları, İslam felsefesi kapsamında mütalaa edilir. Fakat modern dönemde bilimlerin felsefeden ayrılmasıyla birlikte fizik ve matematik bilimlerin tarihi, bilim tarihi alanına bırakılmıştır. Genel olarak felsefi düşüncenin kavranması, dönemin teorik fiziğini kavramayı gerektirdiğinden doğa teorisi (teorik fizik), felsefe tarihi çalışmalarının bir parçası olarak ele alınmaktadır. Aslında benzer bir durum, matematiksel nesnelerin varlık tarzı ve matematiksel açıklamanın keyfiyeti için de geçerlidir. Fakat İslam'da matematiksel düşünmenin keyfiyetine ilişkin çalışmalar, henüz İslam felsefesi anlatısının organik bir parçası haline getirilememiştir. Bu sebeple bu kitapta doğa teorisinin sistemli bir anlatısı bulunmakla birlikte matematiksel düşünceye ilişkin bir bölüm yer almamaktadır. Yine İslam filozoflarının estetik teorilerinin ele alındığı bir bölüm de eksiktir. Sonraki baskılarda bu iki bölümü eklemeyi umut ediyorum. Mevcut haliyle elzem kısımları içeren kitap, konu çeşitliliği, konu düzeni, anlatım tarzı ve meselelere ilişkin bütüncül bir kavrayış sunması bakımından diğer kitaplardan farklılaşmaktadır.

Bu kitap, FCR Yayın Reklam Grubu bünyesindeki Bilimsel Araştırma Yayınlarının lisans kitapları projesinin bir parçası olarak kaleme alındı. Bu vesileyle kitabın editörlüğünü üstlenen sevgili dostum Prof. Dr. Murat Demirkol'a, İzzet Gülaçar'a ve yayında emeği geçen Bilimsel Araştırma Yayınları çalışanlarına teşekkür ediyorum. Kitabın İslam felsefesine ilişkin tefekkürümüzü derinleştirmesini diliyorum.

Prof. Dr. Ömer TÜRKER